

Психологічні особливості взаємодії в конфліктних ситуаціях подружжя із суттєвою різницею у віці

Zozul T.V. Psychological characteristics of interaction in conflict situations of couple with significant age difference / T.V. Zozul // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufriieva. – Issue 29. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2015. – P. 266–275.

Т.В. Зозуль. Психологічні особливості взаємодії в конфліктних ситуаціях подружжя із суттєвою різницею у віці. У статті проаналізовано та обґрунтовано необхідність дослідження подружніх конфліктів у представників різновікових шлюбних союзів. Зокрема, визначення психологічних особливостей взаємодії у конфліктних ситуаціях подружжя із суттєвою різницею у віці. За результатами вивчення сутності подружнього конфлікту та узагальнення досвіду в даній проблематиці, автором означено, охарактеризовано та досліджено конфліктні сфери: відносини з родичами та друзями, виховання дітей, домагання автономії, порушення рольових очікувань, неузгодженість норм поведінки, прояви домінування одного партнера, ревності та фінанси; типи прояву конфліктної поведінки в різних сферах сімейного життя пар із суттєвою різницею у віці; вираженість конфліктних реакцій членів різновікової подружньої пари. Описано показники конфліктної взаємодії у подружньому житті подружжя із суттєвою різницею у віці, співвідношення вини за конфліктні ситуації та визнання себе ініціатором конфлікту. Представлено параметри приводу до сімейного конфлікту. Обґрунтовано статистичну значимість співвідношень пасивних та активних реакцій у подружньому конфлікті в асиметричних за віком шлюбних союзах. Виявлено, що серед досліджуваних обох груп переважає пасивне ставлення до конфліктів та заперечення власної вини у ньому, що негативно позначається на сімейних стосунках і зменшує шанси ефективного вирішення подружніх конфліктів. Зазначено, що при цьому серед чоловіків контрольної групи дещо менше виражена тенденція до пасивного ставлення до конфліктів, вони більше орієнтовані на їх активне вирішення. Встановлено психологічні особливості взаємодії в конфліктних ситуаціях подружніх пар із суттєвою різницею у віці.

Ключові слова: сім'я, різновіковий шлюб, взаємодія, спілкування, подружній конфлікт, конфліктна сфера, конфліктна реакція, конфліктна взаємодія.

Т.В. Зозуль. Психологические особенности взаимодействия в конфликтных ситуациях семейных пар с существенной разницей в возрасте. В статье проанализирована и обоснована необходимость исследования супружеских конфликтов у представителей разновозрастных брачных союзов. В частности, определение психологических особенностей взаимодействия в конфликтных ситуациях супругов с существенной разницей в возрасте. По результатам изучения сущности супружеского конфликта и обобщения опыта в данной проблематике, автором отмечены, охарактеризованы и исследованы конфликтные сферы: отношения с родственниками и друзьями, воспитание детей, притязания автономии, нарушение ролевых ожиданий, несогласованность норм поведения, проявления доминирования одного партнера, ревность и финансы; типы проявления конфликтного поведения в различных сферах семейной жизни пар с существенной разницей в возрасте; выраженность конфликтных реакций членов разновозрастной супружеской пары. Описаны показатели конфликтного взаимодействия в супружеской жизни пар с существенной разницей в возрасте, соотношение вины за конфликтные ситуации и признание себя инициатором конфликта. Представлены параметры привода к семейному конфликту. Обоснована статистическая значимость соотношений пассивных и активных реакций в супружеском конфликте асимметричных по возрасту брачных союзов. Выявлено, что среди исследуемых обеих групп преобладает пассивное отношение к конфликтам и преобладает отрицание собственной вины в нём, что негативно сказывается на семейных отношениях и уменьшает шансы эффективного решения супружеских конфликтов. Отмечено, что при этом среди контрольной группы несколько меньше выражена тенденция к пассивному отношению к конфликтам, они больше ориентированы на их активное решение. Установлено психологические особенности взаимодействия в конфликтных ситуациях супружеских пар с существенной разницей в возрасте.

Ключевые слова: семья, разновозрастный брак, взаимодействие, общение, супружеский конфликт, конфликтная сфера, конфликтная реакция, конфликтное взаимодействие.

Постановка проблеми. В основі психологічних проблем сім'ї лежать обставини, які залежать як від особистісних характеристик подружжя, так і від їх загальної освіченості щодо визначеного питання, оволодіння теоретичними основами, які б могли стати підґрунтям для покращення їх сімейного життя. Психологу доводиться не лише діагностувати та корегувати подружжя, а й займатися просвітницькою діяльністю, з метою профілактики подальших ускладнень.

На сучасному етапі спостерігається певний дефіцит теоретичних робіт у галузі дослідження подружніх конфліктів, можна констатувати відсутність цілісного наукового дослідження з

узагальнення досвіду психологічної та психотерапевтичної роботи з представниками різновікових шлюбних союзів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У вітчизняній психології окремі аспекти вибору шлюбного партнера, як і специфіка дошлюбного періоду висвітлені в роботах М. Абалакиної, А. Волкової, Л. Гозмана, Л. Панкової, В. Сисенко, Ю.Сидорика, Б. Шапіро, В. Штільбанса. Вивченню еротичних стосунків подружжя в сім'ї в процесі модернізації економічних стосунків, трансформації інституту шлюбу і сім'ї, соціальної структури суспільства присвячені дослідження А. Антонова, М. Арутюнян, С. Голода, О. Здравомислової, Р. Зідера, А. Коллонтай, Т. Парсона, А. Харчева. Психотерапевтична та консультативна робота з подружніх стосунків розгорнуто представлена в наукових працях К. Седих.

Враховуючи зазначене, *метою статті* є визначення психологічних особливостей взаємодії в конфліктних ситуаціях подружжя із суттєвою різницею у віці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для дослідження особливостей взаємодії в конфліктних ситуаціях подружніх пар із суттєвою різницею у віці нами була сформована вибірка, що складалася з 1 експериментальної групи та 2 контрольних. До експериментальної групи увійшли 30 сімейних пар (60 осіб), які характеризувалися суттєвою різницею у віці. У всіх досліджених парах чоловіки старші за своїх партнерок на 15-20 років. Частина пар – 15 (50%) – перебуває в цивільному шлюбі, частина – 15 (50%) – в офіційному шлюбі. Для контрольної групи нами було обрано 30 пацієнток з невротичними розладами, які знаходяться на лікуванні у Полтавській обласній психіатричній лікарні імені Мальцева, та 30 сімейних пар одного віку.

Розглянемо вираженість конфліктної поведінки в різних сферах сімейного життя пар із суттєвою різницею у віці, яку досліджено за допомогою методики «Характер взаємодії подружжя в конфліктних ситуаціях» (Ю.Є. Альошина, Л.Я. Гозман). Результати представлено в таблиці 1.

Таблиця 1

Особливості реагування на конфлікти у різних сферах сімейного життя партнерів із суттєвою різницею у віці

Конфліктні сфери	Чоловіки			Жінки		
	Негат.	Пас.	Акт.	Негат.	Пас.	Акт.
Відносини з родичами та друзями	50%	50%	0%	50%	50%	0%
Виховання дітей	50%	50%	0%	0%	100%	0%

Домагання автономії	25%	75%	0%	25%	75%	0%
Порушення рольових очікувань	25%	75%	0%	0%	100%	0%
Неузгодженість норм поведінки	25%	75%	0%	25%	75%	0%
Прояви домінування одного партнера	0%	100%	0%	50%	50%	0%
Ревнощі	0%	75%	25%	25%	50%	25%
Фінанси	0%	100%	0%	50%	50%	0%

Як свідчать дані, представлені в таблиці 1, серед досліджуваних подружніх пар із суттєвою різницею у віці переважають пасивні реакції на конфліктні ситуації сімейного життя. Негативне реагування у подружніх конфліктах виражене дещо меншою мірою. Натомість активне реагування на конфлікт фактично не властиве ні чоловікам, ні жінкам досліджуваної вибірки.

Розглянемо вираженість конфліктних реакцій членів подружжя у різних сімейних сферах. Однаковою мірою реагують члени сімей із суттєвою різницею у віці в ситуаціях конфліктів з родичами та друзями. 50% досліджуваних обох статей реагують на такі конфлікти негативно, вимагаючи вирішення проблеми, що супроводжується сварками та образами. Натомість, інші 50% досліджуваних чоловіків і жінок експериментальної групи пасивно реагують на конфлікти з оточуючими. Активне та позитивне реагування на конфлікт з людьми, які не входять до сімейної системи експериментальних пар, не зафіксоване.

Дещо по-іншому члени сімей реагують на конфлікти, які стосуються виховання дітей. 50% чоловіків негативно ставляться до проблем у вихованні дітей. Вони конфліктують, намагаються довести власну точку зору, що виражається у протистояннях. Натомість, інші 50% чоловіків пасивно реагують на виникнення таких конфліктів з приводу виховання дітей, не надаючи їм особливого значення.

При цьому, встановлено, що всі жінки з експериментальної групи пасивно реагують на конфлікти з приводу виховання дітей. Даний факт можна пояснювати по-різному. З одного боку, вони не прагнуть конфліктувати з чоловіками для збереження емоційного комфорту у стосунках всіх членів родини. З другого – така реакція може бути пояснена тим, що вони не конфліктують з чоловіками з приводу виховання, а просто дотримуються власної лінії поведінки у вихованні дітей, незважаючи на погляди чоловіка.

Однаково досліджувані різної статі реагують у конфліктах з приводу посягання на автономію. Такі реакції переважно пасивні у 75% досліджуваних усієї експериментальної групи, які не надають значення таким посяганням і не конфліктують з цього приводу. Виражені негативні реакції на конфлікти в цій сфері властиві 25% чоловіків і жінок експериментальної вибірки, які суттєво переймаються через власну автономію і намагаються навіть шляхом конфліктів і сварок її відстояти.

Схожим чином досліджувані реагують на порушення своїх рольових очікувань стосовно партнерів. Серед чоловіків негативна реакція на такі конфлікти виражена у 75%, які не надають їм достатнього значення. А 25% із них виражено конфліктно реагує у випадках, коли поведінка дружини не відповідає їх уявленням про роль сучасної жінки в сім'ї.

При цьому усі жінки експериментальної групи досліджуваної вибірки пасивно реагують на невідповідну їх очікуванням поведінку чоловіка. Це може пояснюватися або певною неконфліктною стратегією поведінки жінок, або тим, що вони не мають чітко сформульованих очікувань від своїх чоловіків.

Однаковою мірою переважно пасивно досліджувані обох статей реагують на недотримання норм сімейної поведінки партнером. Пасивна реакція у таких випадках властива 75% досліджуваних, які через це не конфліктують, а намагаються самостійно відновити норми поведінки у родині. Тільки 25% виражено негативно реагують на конфлікти через недотримання норм поведінки партнером, намагаючись відстояти узгоджену систему правил і дій за допомогою протистояння.

Суттєво відрізняються реакції на конфлікти, що виникають з приводу домінування одного з партнерів. Так, усі чоловіки пасивно реагують на конфлікти внаслідок домінування жінки у сімейних справах, їх цінності при цьому не зачіпаються. Натомість, 50% жінок досліджуваної вибірки виражено негативно реагують під час намагань чоловіків домінувати у вирішенні сімейних питань і прийнятті управління у свої руки. За допомогою конфлікту вони намагаються повернути владу до себе. При цьому, інша половина досліджуваних жінок із пар з суттєвою різницею у віці пасивно реагує на конфлікти на цій основі, дозволяючи чоловіку домінувати.

Єдиною конфліктною сферою, в якій зафіксовано виражені активні реакції досліджуваних, є конфлікти на основі ревнощів. Так, більшість чоловіків 75% пасивно реагує на прояви ревнощів з боку жінок, не надаючи їм значення. При цьому, 25% до-

сліджуваних активно реагує на конфлікти з приводу ревнощів і намагається їх вирішити, сприяючи позитивному перебігу стосунків всередині подружньої пари.

Половина досліджуваних жінок експериментальної групи пасивно ставиться до конфліктів з приводу ревнощів, не надаючи цьому значення. Однак, нами зафіксовано дві відмінні групи жінок експериментальної групи, які по-різному реагують на ревнощі. Так, 25% жінок виражено негативно реагують у ситуаціях конфліктів на основі ревнощів, схильні проявляти ознаки недовіри до партнера, з одного боку, та виражено негативно реагувати на прояви ревнощів до них з боку чоловіків, що відображає цінність подружнього життя та вірності для даної групи досліджуваних. Також, нами визначено групу досліджуваних жінок, до якої входить 25% досліджуваних, які активно та позитивно реагують на прояви ревнощів з боку чоловіків. Такі конфлікти вони намагаються швидко вирішити, максимально зберігши емоційне благополуччя у родині.

По-суті, обидві групи досліджуваних жінок, хоч і по-різному реагують на прояви ревнощів (одні – виражено негативно, інші – максимально активно та у позитивному руслі), але такі їх реакції відображають значимість подружнього життя для них.

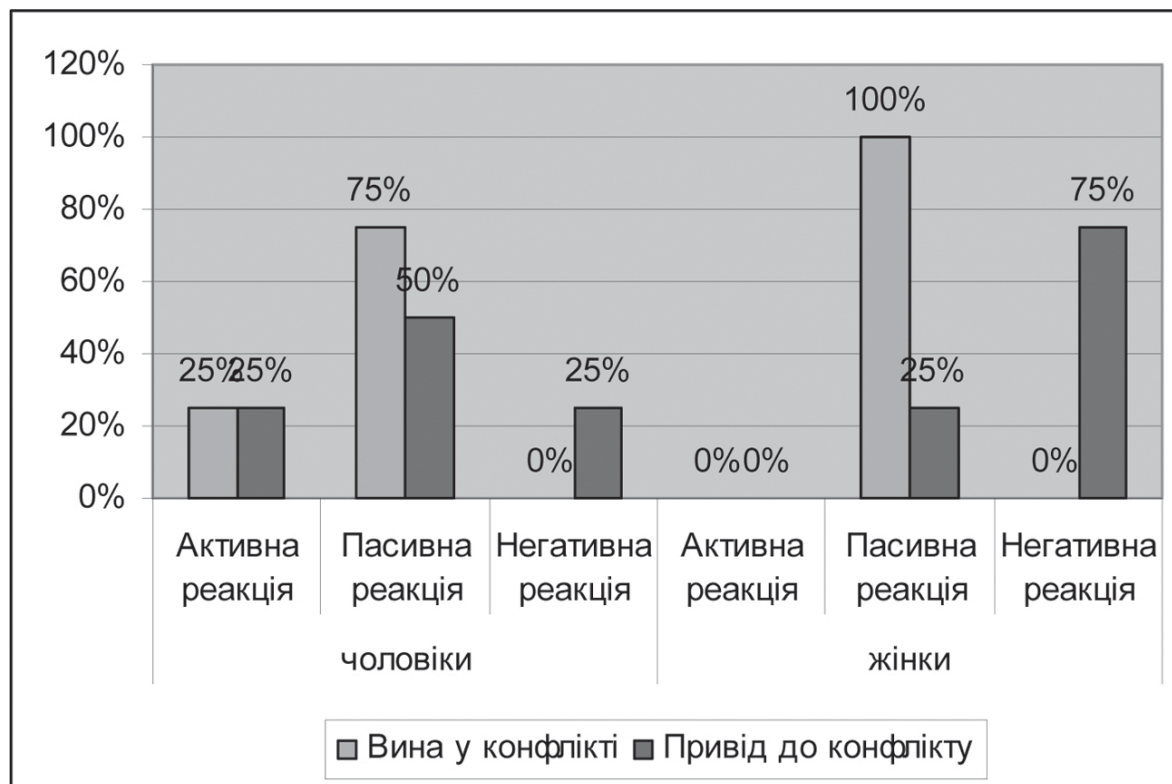

Рис. 1. Співвідношення вини та провокування конфлікту серед пар із суттєвою різницею у віці

По-різному чоловіки та жінки досліджуваних пар із суттєвою різницею у віці реагують на конфлікти через фінансові проблеми.

Вагомим показником конфліктної взаємодії у подружньому житті є співвідношення вини за конфліктні ситуації та визнання себе ініціатором конфлікту, що істотно впливає на його перебіг. Розглянемо вираженість даних параметрів конфліктної взаємодії серед пар із суттєвою різницею у віці, що представлено на рис. 1.

Як видно з рис. 1, жінки та чоловіки експериментальної групи досліджуваної вибірки по-різному оцінюють свою поведінку в конфліктах сімейного життя. Так, 100% жінок вважають, що не мають вини у конфліктних ситуаціях та 76% заперечують власний вклад у виникненні цих ситуацій. Також, 25% жінок займають пасивну позицію у виникненні конфлікту, не надаючи своїй поведінці вагомості під час виникнення протистояння.

При цьому, 75% чоловіків також займають пасивну позицію відносно визнання своєї вини за конфлікт, а 25% переконані у тому, що самі його спровокували. Окрім цього, 50% чоловіків експериментальної групи не вбачають своєї ролі у виникненні конфліктів та 25% заперечують свій вклад у виникненні протистояння і 25% визнають власну активну роль у провокації конфліктів, активну роль у них.

Для доведення статистичної значимості зафіксованих відмінностей, нами використаний критерій χ^2 -Пірсона, емпіричні значення якого дорівнюють: за показником вини у конфлікті χ^2 -емпіричне = 2,941, за показником провокування конфлікту χ^2 -емпіричне = 9,524, при χ^2 -критичному, 5,991 ($p \leq 0,05$); 9,210 ($p \leq 0,01$) і $k=2$. Тобто, відсоткова відмінність за показником провокування конфліктних ситуацій у сімейній взаємодії між чоловіками та жінками експериментальної групи є статистично значимою.

Отже, жінки активно заперечують свою вину у конфліктних ситуаціях та вважають, що не провокують їх виникнення. А чоловіки дещо меншою мірою заперечують власну вину у виникненні конфліктів у сім'ї, іноді визнаючи свою роль у їх провокуванні.

Дещо відмінні тенденції, які стосуються ставлення до вини і провокування конфліктів, відмічені нами за результатами діагностики у контрольній групі, представлені у таблиці 2.

Як видно з таблиці 2, вираженість конфліктної поведінки в одновікових парах дещо відрізняється від представників експериментальної групи. Так, чоловіки менше схильні до зайняття пасивної позиції у конфліктах, що властиве лише 30% досліджуваних даної статі контрольної групи (в експериментальній групі даний показник становить 75%). Тобто, вони більше орієнтовані

на прояви активної реакції, яка зафіксована у 40% досліджуваних даної статі, визнають свою вину в конфліктних ситуаціях і прагнуть їх ефективно вирішити. Негативну реакцію в конфлікті демонструють 30% чоловіків, які заперечують свою причетність до її виникнення та не проявляють зусиль для його вирішення.

Таблиця 2

Особливості вираження вини та провокування до конфлікту серед досліджуваних контрольної групи

	Чоловіки			Жінки		
	Негативна реакція	Пасивна реакція	Позитивна реакція	Негативна реакція	Пасивна реакція	Позитивна реакція
Вина у конфлікті	30%	30%	40%	20%	70%	10%
Провокування конфлікту	40%	50%	10%	50%	30%	20%

При цьому, прояви вини у конфліктах у сімейному житті жінок контрольної групи характеризуються схожістю із показниками експериментальної групи. Адже, у парах із суттєвою різницею у віці показник пасивного ставлення до конфліктів становив 100% серед досліджуваних даної статі, а в контрольній групі – 70%. Тобто, жінки переважно пасивно ставляться до конфліктів та вважають, що не мають вини у їх виникненні.

Схожа тенденція із результатами дослідження експериментальної групи зафіксована за параметром приводу до конфлікту серед чоловіків. Так, у контрольній групі 50% чоловіків демонструють пасивне ставлення до конфліктів, що відповідає відсотковому значенню в експериментальній групі. Вони не вбачають своєї ролі у виникненні конфліктів, при цьому 40% досліджуваних даної підгрупи її заперечують. Схожі з експериментальною групою і показники приводу до конфлікту серед жінок контрольної групи, де 50% займають виражену негативну позицію, не вбачаючи у своїй поведінці причин для протистояння. 30% із досліджуваних жінок займають пасивну позицію відносно визнання своєї вини у конфліктах, та лише 20% із них проявляють активну позитивну реакцію, визнаючи причини для виникнення конфлікту в своїй поведінці та намагаючись його вирішити.

Статистична значимість співвідношення пасивних та активних реакцій у конфліктах серед чоловіків і жінок контрольної групи перевірялась нами за критерієм χ^2 -Пірсона, емпіричні значення якого дорівнюють: за показником вини у конфлікті χ^2 -

емпіричне = 10,231, за показником провокування конфлікту χ^2 -емпіричне = 3,056, при χ^2 -критичному, 5,991 ($p \leq 0,05$); 9,210 ($p \leq 0,01$) і $k=2$. Тобто, чоловікам контрольної групи більше властиве позитивне налаштування до вирішення конфлікту, ніж жінкам. При цьому, статистична значимість за показником приводу до конфлікту серед досліджуваних контрольної групи не зафіксована.

Отже, серед досліджуваних обох груп переважає пасивне ставлення до конфліктів та переважання заперечення власної вини в ньому, що негативно позначається на сімейних стосунках та зменшує шанси ефективного вирішення подружніх конфліктів. При цьому, серед чоловіків контрольної групи дещо менше виражена тенденція до пасивного ставлення до конфліктів, вони більше орієнтовані на їх активне вирішення.

Висновки. Отже, психологічні особливості взаємодії в конфліктних ситуаціях подружніх пар із суттєвою різницею у віці наступні: в досліджуваних переважають пасивні реакції на конфліктні ситуації сімейного життя, негативне реагування у подружніх конфліктах виражене дещо меншою мірою; натомість активне реагування на конфлікт фактично не властиве як чоловікам, так і жінкам досліджуваної вибірки. Найгострішою конфліктною сферою, в якій зафіксовано виражені активні реакції досліджуваних, є конфлікти на основі ревнощів. Жінки з різновікових шлюбних союзів активно заперечують свою вину у виникненні конфліктних ситуацій та вважають, що не провокують їх виникнення. Чоловіки ж меншою мірою заперечують власну вину у виникненні конфліктів у сім'ї, іноді визнаючи свою роль у їх провокуванні.

Стаття не вичерпує всіх аспектів проблеми дослідження. У подальшій роботі важливо аналізувати та впроваджувати психологічні умови формування психологічної компетентності подружжя при поводженні у конфліктних ситуаціях. При цьому наукові висновки завжди мають узгоджуватися з життєвими орієнтирами сімейної пари.

Список використаних джерел

1. Головна І.В. Изменение традиционных внутрисемейных ролей: новые модели поведения и конфликты / И.В.Головна // Практична психологія та соціальна робота. – 2006. – №4. – С. 12 – 16.
2. Ильин Е.П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины / Е.П. Ильин. – СПб. : Питер, 2003 – 544 с.

3. Седих К.В. Психологія сім'ї : навчальний посібник / К.В. Седих. – Полтава, 2013. – 197 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Golovneva I.V. Izmenenie tradicionnyh vnutrisemejnyh rolej: novye modeli povedenija i konflikty / I.V.Golovneva // Praktichna psihologija ta social'na robota. – 2006. – №4. – S. 12 – 16.
2. Il'in E.P. Differencial'naja psihofiziologija muzhchiny i zhenshhiny / E.P. Il'in. – SPb. : Piter, 2003 – 544 s.
3. Sedyh K.V. Psihologija sim'i' : navchal'nyj posibnyk / K.V. Sedyh. – Poltava, 2013. – 197 s.

T.V. Zozul. Psychological characteristics of interaction in conflict situations of couple with significant age difference. The necessity of the marital conflict research in the married couples with big age difference representatives are analyzed and substantiated in the article. In particular, the psychological features of interaction in conflict situations of a couple with significant age difference are defined. The author outlined and explored the conflicting spheres of family life such as: the relationships with relatives and friends, the parenting, the harassment of autonomy, the breach of role expectations, and the lack of coordination standards of behavior, displays of dominance of one partner, jealousies and finance. Types of conflict behavior display in different areas of family life couples with substantial age difference are described. The intensity of conflict reactions of members of the couple is studied. The indicators of conflict interaction in married life of couples with substantial age difference, the ratio of blame for a conflict and the recognition of himself as an initiator of conflict are described. Parameters to the family conflict are presented. Statistical significance of correlations of passive and active responses in the marital conflict of married couples with big age difference is substantiated. It is found that among those under investigation of both groups the predominant is the passive attitude to conflicts and the prevalence of denial of personal fault. It negatively affects the family relationships and reduces the chances of effective resolving of marital conflicts. The tendency to passive attitude to conflicts is noted to be slightly less pronounced among men in the control group, they are more focused on their active solution. The psychological features of interaction in conflict situations of couples with substantial age difference are established.

Key words: family, multi-age marriage, interaction, communication, marital conflict, conflict area, conflict response, conflict interaction.

Received February 04, 2015

Revised February 19, 2015

Accepted March 17, 2015